

İNSAN HAKLARI VE SOSYAL HİZMET

Dr. Öğr. Üyesi Aysel TEKGÖZ

- *İnsan hakları genelde **insana özgü** olan haklar olarak anlaşılmaktadır.*
- *İnsan hakları kavramı, her bir insanın, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka bir görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statüleri bakımından **ayırım gözetmeksizin** bu haklardan yararlanmasını ifade etmektedir.*

○ İnsan hakları:

- 1. Bölünmez
- 2. Devredilemez
- 3. İnsana özgü
- 4. İnsan olmaktan kaynaklı içsel haklardır.
- 5. Devlet ve birey arasındaki ilişkileri düzenler.
- 6. Satılamaz, satın alınamaz.
- 7. Herkes için vardır.
- 8. Biri birinden daha üstün değildir ve ilişkilidir.

- **Demokrasi ve hukuk devleti** gibi çeşitli kavramlarla eş zamanlı kullanılmakta ve insan haklarını gerçekleştirmeyi başaramamış çoğu ülke uluslararası arenada “**gelişmiş ülke**” olarak **sınıflandırılmamaktadır**.
- Bu ülkelerde barış, istikrar, sosyal ve ekonomik, yönetsel meşruiyet gibi alanlarda sorun yaşanmaktadır.

İNSAN HAKLARININ TARİHSEL GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN DİNAMİKLER

- *Birçok düşünür insan hakları fikrinin büyük ölçüde **Aydınlanma Dönemi**'ne işaret eden bir düşünce ürünü olduğunu ve kökeninde Batılı ve modernist bir yapıyla özdeşleştiğini öne sürmektedir.*
- Bu durumsa tarihsel perspektiflerinin göz ardı edilerek **belli bir döneme indirgenmesi** demektir.
- Tarihsel bir perspektifte, insanın değeri, insan yaşamının kutsallığı, adalet, eşitlik, merhamet, şefkat, sevgi ve erdemler çeşitli bölgeler ve kültürlerce tartışılmıştır.

- *Dinler ve eski uygarlıklar, insan onurunun anlaşılmasına çok şey katmıştır. Örneğin, tüm büyük dinlerin sahip olduğu kurallar ve gelenekler, insanların bütünlüğünü, değerini ve onurunu ayırım gözetmeksizin korumayı hedeflemiş ve insanların diğer insanlara karşı olan görevlerini ele almada evrensel bir bilgiyi paylaşmıştır.*

ANTİK ÇAĐDA İNSAN HAKLARI

SÜMERLER URUKAGINA KANUNLARI

- Antik aĐda, **hak kavramına** yer veren en eski **yasal kod**, MÖ. 2350'de Kral Urukagina Lagash tarafından ele alınmıŐtır (Kamruzzaman & Das, 2016).
- Urukagina, gerçekleŐtirdiĐi reformlarla, **kral ve din adamlarının** kiŐiler üzerindeki olumsuz etkisini kırarak, eski yönetimdeki **zorba ve acımasız bürokrasiye** karşı olan bir "**reformlar talimatnamesi**" geliŐtirmiŐtir.

URUKAGINA KANUNLARI ÖN SÖZ

- **Tanrıların sığırları krala ait tarlaların sulanmasında kullanılıyordu. En iyi tarlalar kralın dostlarına veriliyordu. Semiz eşeği ve sığırı tapınak görevlileri alıyorlardı. Bu görevliler mahsulleri, kralın dostlarına taksim ediyorlardı. Herhangi bir tapınağın görevlisi, bir fakirin annesinin bahçesindeki ağaçları kendisi için kesiyor ve meyvelerini alıyordu. Mezara bir ölü gömülürse, tapınak görevlisi kendi içkisi için 7 testi bira, kendi yemesi için 420 ekmek ve 120 ölçek (sila) arpa, bir elbise, bir oğlak ve bir yatak alıyordu.”**
- Son kısımda ise, Lagaş kralı Urukagina kendi yaptığı reformları, şöyle tasvir etmektedir:
- **“Hiçbir yerde din adamları, artık fakirin anasının bahçesine zorla giremez, eğer kralın tebâsının eşeği doğurursa, onun beyi ona ‘bunu senden alacağım’ derse, eğer o, onunla satışa anlaşır, ona ‘istediğim parayı ver’ der. O (Urukagina) böyle düzenledi ve Lagaşlıları hırsızlık, katil ve kuraklıktan kurtardı, hürriyeti yerleştirdi. Bundan böyle kimse dul ve yetimlere haksızlık yapamaz, Urukagina, Ningirsu ile bu antlaşmayı akdetti’ denilmektedir.” (3)**

<https://www.sonhaber16.com/kral-urukaginanadan-gunumuze/>

- Talimatnamede: Hürriyetin sağlanması, öksüz ve dul kadınlara karşı kötü muamelenin önlenmesi, mülkiyet hakkı ve aile hukuku ile ilgili düzenlemelerin gerçekleşmesi, kralın yönetsel açıdan ağır olan hükümleri ihya etmesi vb.

UR-NAMMU & HAMURRABİ

“Bürokratik suiistimallerin kralın reformları ile önlenmesi, sakat, yetim ve fakirlerin kötü davranışlardan korunması”na yönelik önlemler almıştır.

Hammurabi Kanunlarında, çocuk, kadın, erkek, köle hakları da dahil olmak üzere çeşitli **kuralların çiğnenmesi durumunda verilecek cezalar** belirtilmekte (Kamruzzaman & Das, 2016) ve **adil yargılanma, mülkiyet hakkı** konusunda çeşitli düzenlemeler yer almaktadır.

KİROS SİLİNDİRİ (DÜNYANIN İLK ANAYASASI)

- M.Ö. 539 yılında Büyük Kiros ve ordusu Babile girerek, bilenen dünyanın dört birini eline geçirdi ve Sümer, Akkad, Babil Kralı unvanını kazandı. Bu silindirde Büyük Kiros'un ve güçlü ordusunun Babil şehrini barış ve hoşgörü içinde nasıl ele geçirdiği anlatılmaktadır; farklı kaynaklarda da Büyük Kiros'un hoşgörü içinde şehre girdiği belirtilmektedir.
- Silindirinde üç ana konu vardır:
- **1)ırk, dil ve din eşitliği,**
- **2) köleler ve göçe zorlananların tüm haklarının verilmesi ve şehre dönmelerinin sağlanması,**
- **3) yıkılan tüm tapınakların tekrar tamir edilmesi.**

- Pers Eski İnan İmparatorluğu, Büyük Cyrus (Kiros, M.Ö. 6) Dönemindeki bildirgesidir.
- 1879'da keşfedilmiştir.
- “İlk İnsan Hakları Belgesi” olma niteliği taşımaktadır.
- Kölelerin serbest ve özgür olması” gerektiğine ilişkin idealler Kiros Silindirine kaydedilmiştir.
- Bu silindir günümüzde Londra’da, British Museum isimli müzede sergilenmekte ve silindirin bir kopyası Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde tutulmaktadır

ANTİK YUNAN

DEMOKRASİNİN İLK ORTAYA ÇIKIŞI

- Demokrasinin ilk uygulamaları Eski Yunan'da Atina'da görülmüştür.
- Atina'nın doğrudan demokrasisinde, halk bir meydana toplanır ve önemli konulardaki kararlarını yöneticilere bildirirlerdi. Kentlerdeki yurttaş sayısının 10 bini geçmemesi bu tür bir doğrudan demokrasi uygulamasına olanak veriyordu.
- Kadınlar ve köleler yurttaş sayılmadıkları için bu tam anlamıyla katılımcı bir demokrasi değildi. Eski Yunan'da yurttaşlar arasında eşitlik vardı; ama İnsanlar arasında eşitlik yoktu.

ANTİK YUNAN

ANTİK YUNAN FİLOZOFLARI

- Kölelik
- Platon, Aristo,
- Stoacılar ve Sofistler

- Kölelik hala meşru,
- İnsan olmak, hak vb. tartışmalar
- Tanrı tartışmalarından **insan, akıl, mutluluk, erdem** vb. tartışmalar

ORTA ÇAĞ'DA İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

- Orta ađ, **Roma'nın doğu ve batı** olarak ayrıldığı 395 yılıyla başlayıp, **Eskiçađ ile Yeniçađ arasında kalan İstanbul'un fethiyle (1453) sonlanan** dönemdir.
- Yunan Roma kültüründen sonra gelerek, **Aydınlanma ağına uzanan bin yıllık dönemi** içermektedir.
- Feodal, teolojik ve kilise odaklı kapalı dünya, **bilimsel faaliyetlerin öncelenmemesi ve tanrı odaklı iktidar** anlayışı vardır.

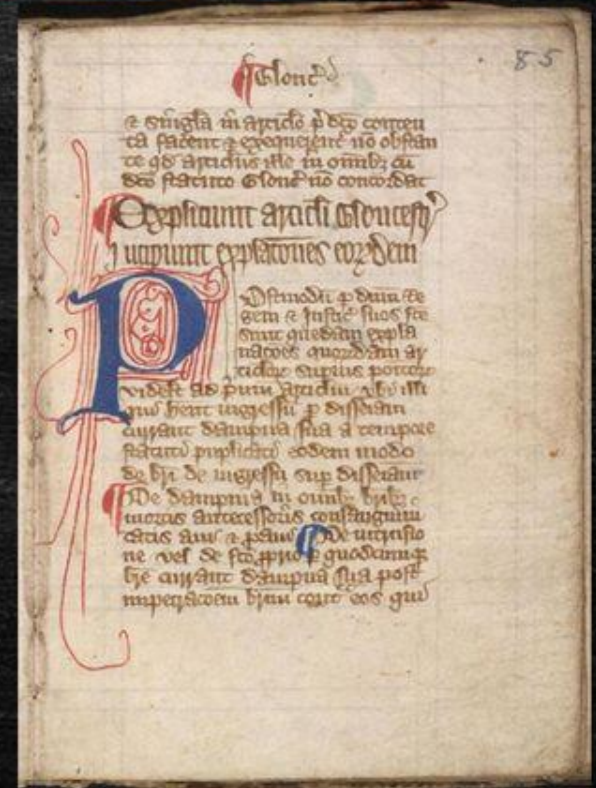

1215 MAGNA CARTA (BÜYÜK ÖZGÜRLÜK) SÖZLEŞMESİ

- 1215 yılında İngiltere’de Kral John tarafından kabul edilmiş bir **anayasal tüzüktür.**
- **Kralın** belli haklardan feragat etmesini, **yasal prosedürlere saygı duymasını** vurgulamaktadır.
- *“Hiçbir insanın sebepsiz yere suçlanamayacağı, yargılanamayacağı, sürülemeyeceği, adaletin geciktirilemeyeceği, hiçbir özgür vatandaşın adaletten yoksun bırakılamayacağı ve ortak yasalar dışında hareket edilemeyeceği” vb. maddeler vardır.*
- *İngiliz Anayasası başta olmak üzere, **bir çok insan hakları metnine temel oluşturmuştur.***

MAGNA CARTA

MAGNA CARTA'NIN ÖNEMİ

- Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Sözleşmesi):
- “**Hukukun üstünlüğü**” fikrinin yerleşmesini sağlamıştır,
- “**Hukuk devleti fikrinin tarihî önderi**” niteliğindedir.
- **Kralın sözleşmeyi ortadan kaldırmak istemesi, papadan fermanın hükümsüz olduğuna dair yazı almasına rağmen Magna Carta, kişilerin hukukun üstünlüğü ilkesini kavramasını sağlamıştır.**

MODERN ÇAĞ'DA İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

- BaŐlıca Gelişmeler:
- 1601 Yoksullar Yasası,
- 1628 İngiliz Haklar Bildirgesi,
- 1689 Haklar Beyannamesi,
- 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi,
- 1789 Fransız Devrimi,
- 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

1601 YOKSULLAR YASASI

- Sosyal güvenlik hakkı kapsamında ele alınan **sosyal yardım hakkını** ilk kez vurgulaması bakımından önemlidir.
- Yoksullar kategorize edilmektedir.
- **Çalışamayacak durumda olan yoksullar** yardım alır.
- **İş görebilecek durumda olan yoksullar** çalışır.
- Yasaya göre, her parish (kiliselerin yetki bölgeleri), bölgesinde;
  - ❖ Çalışabilir durumda olan kimselere iş bulmak,
  - ❖ Yaşlı ve sakatlar için yoksul evleri işletmek,
  - ❖ Bakımsız kalmış çocukların çıraklık eğitimlerini üstlenmekten sorumlu kılınmıştır

1628 İNGİLİZ HAKLAR BİLDİRGESİ

- **Kralın ihlal etmesi yasaklanan belirli özgürlükleri** Magna Carta'dan sonra yeniden hatırlatan önemli bir İngiliz anayasasıdır.
- **Kral I. Charles**, otuz yıl savaşları için parlamentodan **vergi kararı** çıkmasını talep etmiş, parlamento ise bu **talebi reddetmiştir**. Bunun üzerine kral, parlamentonun görüşüne başvurmaksızın **İspanya ve Fransa'ya savaş ilan etmiş ve vergileri artırmıştır**.
- **Parlamento**, kralın otokratik tutumuna **tepki** göstererek, 1628 yılında "**Petition of Rights**" adıyla İngiliz Haklar Bildirgesi **krala kabul ettirmiştir**.

BİLDİRGE MADDELERİ

- *Parlamentonun onayı olmadan yeni vergiler konulamaması,*
- *hiç kimsenin sebep gösterilmeksizin hapse atılmaması*
- *askerlerin yurttaşlara karşı kullanılmaması*
- *sıkı yönetimin barış zamanında uygulanamayacağı vb.*

- İngiltere'de parlamento iki meclislidir. Bunlardan biri zengin ve soyluların meydana getirdiği **Lordlar Kamarası**, diğeri ise halkın temsilcilerinden meydana gelen **Avam Kamarasıdır**.
- On üçüncü yüzyılın başlarında İngiltere'de Lordlar Kamarası daha ağır basıyordu. Sonraları, Lordlar Kamarasının parlamentoadaki gücü zayıfladı. Avam Kamarası **daha güçlü** hâle geldi.

1689 HAKLAR BEYANNAMESİ

- **Parlamentonun ifade özgürlüğü ve düzenli seçimlerin önemini vurgulamıştır.**
- *Kanunlara, parlamento üye seçimlerine ve vergi toplanmasına kraliyetin müdahale edemeyeceği,*
- *Parlamentonun görevden alınıp sorgulanamayacağı,*
- *Kilise mahkemeleri değil yalnızca sivil mahkemelerin yasal olduğu,*
- *Dilekçe verme özgürlüğü ve insanlık dışı cezaların verilemeyeceği*

YENİ ÇAĞ'DA İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

- *Bu dönemde (15.yy) **matbaanın keşfi**: insanların **hem bilgiye erişimlerini** hem de **bilginin toplumsal düzeyde yayılmasını** kolaylaştırmıştır.*
- *Pusulanın da kullanılmaya başlanması denizaşırı ülkelere, kıtalara **keşiflerin** önünü açmıştır.*
- Bilginin toplumda bu kadar **hızla yayılabilmesi**, aynı bilginin **basılı** olması HAKLARIN yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

○ **Bu gelişmeler yeniçađda:**

1. bireylerin farklı kültürleri tanıyabildiği,
2. bilgiye daha kolay eriřebildiđi,
3. birçok farklı kıtalardaki zenginliği **Avrupa merkezli** olarak aktarabildiği bir dönemdir.

- **Artık** insanlar, kralların, derebeylerinin, soyluların yasaları yerine, **hukuk yasaları** çerçevesinde mücadele süreçlerini gerçekleştirmeye başladı
- Dolayısıyla dinî bir temelde Tanrı tarafından görevlendirildiği düşünülen kral ve yöneticiler yerine, seçimle iş başına gelen yöneticiler istenmeye başlanmıştır

18. YY AYDINLANMA

- *Aydınlanma Dönemi*
- *Aklın vurgulanması ve insan dönüşü.* Akıl ile vurgulanan doğru bilgiye bilimsel bir süreçte ulaşılmasıdır.
- Doğru bilgi, aklın, deneyin ve gözlemin bilgisidir. Yaşanan bu gelişmeler beraberinde teknolojik bir gelişmeyi de sağlamıştır.
- *Buharlı makineler icat edilmiş ve üretim sistemi içerisinde buharlı makineler kullanılarak zaman ve maliyet değeri elde edilmiştir.* Bu değerin elde edilmesinde büyük fabrikalar aktif üretim mekânları olmuştur.
- Bu dönüşüm ile birlikte ekonomik ve siyasi güçte belirli bir sınıfta toplanmaya başlamış ve insanlar hak ve özgürlüklerini egemen güçlere karşı korumaya başlamışlardır.
- .

İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİNDE FELSEFİ DÜŞÜNCELERİN YENİDEN ORTAYA ÇIKIŞI: AYDINLANMA FELSEFESİ VE TOPLUM SÖZLEŞMESİ TEORİLERİ

- Aydınlanma Dönemi ve Hakların Doğasına İlişkin Sorgu.
- Toplum Sözleşmeleri: Hobbes, Rousseau
- Hobbes: Kurt
- Rousseau : mülkiyet

- **FRANSIZ DEVRİMİ VE 1789 Yurttaşlık Bildirgesi**
- Fransa'da kabul edilmiş, çok sayıda devletin anayasasına ve uluslararası hukuk işlemine kaynaklık etmiştir.
- insanların temel hakları olan yaşama hakkı, özel yaşamın gizliliği, eğitim hakkı, sağlık hakkı, düşünce, kanaat ve fikirlerini bildirme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı, seyahat özgürlüğü gibi hakların ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açmıştır.
- Beyanname, Aydınlanma Dönemi'nin temel düşünce anlayışı olan hümanizm düşüncesi doğrultusunda, insanın bir amaca sahip olmasını ve değer görmesini hedeflemiştir.
- **Genel olarak şu ilkeleri içermektedir:**
- • İnsanlar haklar bağlamında özgür ve eşit doğarlar; özgür ve eşit olmayı tüm yaşamları boyunca sürdürürler.

- Her siyasi topluluğun (devletin) amacı, insanın doğuştan getirdiği ve zaman içinde de değişmez olan temel haklarını korumaktır. Bu haklar; **özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya** karşı direnmedir.
- Özgürlük diğerlerine zarar vermeden her şeyi yapmak demektir. Bir insanın doğal haklarını kullanması, toplumun diğer üyelerine sağlanan aynı haklarla sınırlanmıştır. Bu sınırları yalnız yasalar belirler ya da değiştirebilir.
- Hiçbir düşünce, geçerlilikte olan yasaya karşı gelmedikçe ya da kamu düzenini bozmadıkça, kınanamaz.

Kaynak: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi

1948 İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

1. *Uluslararası alanda insan hakları belgelerini doğuran önemli nedenlerden biri dünyanın neresinde olursa olsun her bireyin hiçbir ayırım gözetmeksizin temel hak ve hürriyetlere sahip olduğuna ilişkin kanıdır..*
2. *Avrupa kıtasında, siyasal ve sosyal devrimlerin yarattığı toplumsal dönüşümler,*
3. *Sanayi Devrimi'nin getirdiği dinamizm,*
4. *.II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri*

Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün rolü:

** II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan örgütün ana amaçlarından biri **de insan haklarına saygının teşvik edilmesi ve yükseltilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamaktır.***

- *Bu amaçla örgüt, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul etmiştir.*
- *Bu belge, kendinden sonra kabul edilen pek çok uluslararası insan hakları belgesine de ilham kaynağı olmuştur.*

- Bildirge, insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasına yönelik olarak devletlerin aldığı aksiyonun temellenmesinde önemli bir basamak olmuştur.
- İkinci Dünya Savaşının yıkıcı etkileri ve Yahudi bireylere yönelik soykırım bu Bildirge'nin imzalanmasını hızlandıran önemli tarihi olaylardır.

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ MADDELERİ

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, hiçbir ayırım gözetmeksizin temel insan haklarını ortaya koyan otuz maddeden oluşmaktadır. Deklarasyon, yaşam hakkı, özgürlük hakkı, vatandaşlık hakkı, mülkiyet hakkı, düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, yönetime katılma gibi medeni ve siyasi hakları; sosyal güvenlik hakkı, eğitim hakkı, kültürel yaşama katılma ve sanattan yararlanma hakkı gibi ekonomik, sosyal ve kültürel hakları tanımlamaktadır.

İHEB'in Özellikleri

- İHEB'in belirgin özellikleri, şu biçimde sıralanabilir:
  - Birinci ve ikinci kuşak haklar Bildiride bir arada düzenlenmiştir.
  - Bildiri ayrıca, genellikle ulusal bildirilerde ve anayasalarda yer almayan birtakım hakları da uluslararası açıdan ele alarak formüle etmiştir. (Örneğin herkesin herhangi bir devletin ülkesinde serbestçe gidip gelme ve yerleşme hakkı, başka ülkelere sığınma ve mülteci olma hakkı gibi).
  - Bildirinin bir başka özelliği, *uluslararası alanda* insan haklarını bir liste halinde açıklayan ilk belge olmasıdır. (ideal haklar listesi)
  - **Bildirinin hukuksal niteliği:** Bildiri, bir anlaşma ya da sözleşme değildir. Bildiri, bir BM Genel Kurulu kararıdır. Bu nedenle de, hukuksal yönden bir bağlayıcılığa sahip değildir ve bu anlamda onu tanıyan devletlere hiçbir yükümlülük yüklemeyiz.

İHEB'in açtığı çığır...

- İHEB'in bir başlangıcını oluşturduğu ve günümüze dek ulaşan süreçte, uluslararası alanda bir de “Uluslararası İnsan Hakları Hukuku” doğmuş, birey de bu hukuk aracılığıyla uluslararası hukukta suje konumuna yükselmiştir.
- Uluslararası insan hakları hukuku alanında daha sonra kabul edilecek olan belgeler, hep bu Bildiriyi esas almışlardır.
- Ayrıca bu belgenin, daha sonra bazı anayasaların hazırlanışında esin kaynağı olduğu, hatta bazı anayasalarda Bildiriye doğrudan atıf yapıldığı görülmektedir.

Uluslararası İnsan Hakları Manzumesi

- İHEB'in hukuksal bağlayıcılığı yoktur. Ancak etkilidir. Bu nedenle daha sonraki tarihlerde hukuksal bağlayıcılığa sahip sözleşmeler hazırlanmıştır.
  - Bu sözleşmelerden en önemli ikisi 1966 tarihli **İkiz Sözleşmeler**dir:
    - Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (KSHS)
    - Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS)
- İşte İHEB, KSHS ve ESKHS birlikte İnsan Hakları Manzumesi olarak adlandırılır.**

İKİZ SÖZLEŞMELER

- 1966 tarihli KSHS ve ESKHS İkiz Sözleşmeler olarak adlandırılır.
- Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi:

Yaşama hakkı, işkence ve insanlık dışı aşağılayıcı ceza yasağı, kölelik yasağı, kişi güvenliği, savunma hakkı, kanun önünde eşitlik, özel hayatın korunması, din, vicdan, düşünce ve anlatım özgürlükleri, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, yönetime katılma hakkı, seçme ve seçilme hakkı

- -Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS)

Sağlık hakkı, eğitim hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sendika kurma hakkı, kültürel haktan yararlanma hakkı, ailenin korunması

- Bu Sözcleşmeler 1976 yılında yürürlüğe girmiştir.
- Türkiye bu sözleşmeleri 2000 yılında imzalamış, 2003 yılında onaylamıştır.

- Bunların yanında **yerel ve bölgesel insan hakları belgeleri** de vardır: Avrupa dışında Amerika ve Afrika kıtalarında da kurulan bölgesel örgütlenmelerin bu coğrafyalardaki insan haklarının gelişimine olan katkısı yadsınmamaktadır.
- Amerika ve Afrika kıtasında kabul edilen insan hakları belgeleri ve getirdikleri koruma mekanizmaları incelendiğinde, Avrupa'da kabul edilen düzenlemelerin gerisinde olduğu görülmektedir.
- *Bölgesel ölçekte kabul edilen insan hakları belgeleri, evrensel insan hakları belgeleri ile birlikte değerlendirildiğinde insan haklarının uluslararasılaştığı ve sınırları aşan bir nitelik kazandığı görülmektedir*

